

ПІДЗИРАЙЛО МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ (1934 – 2008)

Микола Степанович Підзирайло – відомий спеціаліст у галузі люмінесцентної спектроскопії, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри експериментальної фізики фізичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Микола Степанович народився 16 жовтня 1934 р. у с. Біличі Старосамбірського району в багатодітній селянській сім'ї, де виховувалося семеро дітей: троє синів та четверо доньок (ще твоє діток померли маленькими).

Батько – Підзирайло Степан Миколайович, народжений у 1902 році, був культурним сільським господарем.

Мати – Підзирайло (Кость) Катерина Михайлівна, 1905 року народження, була сільською жінкою, що дбала за господарство та дітей, але також добре зналася на лікувальних травах, допомагала хворим і, крім цього, також була акушером-самоуком.

Микола був найстаршим сином у сім'ї. З раннього дитинства він любив майструвати з батьком, потім сам робив собі санки, лижі, навіть велосипед, правда, без педалей та передачі... Допомагав по господарству, на полі, пас коней.

Доля цієї сім'ї не була легкою.

В 1947 році згоріла їхня хата і все майно, яке сім'я важкою працею наживала впродовж років. Це було настільки велике пережиття, що згадуючи цю подію згодом, Микола Степанович, дорослий чоловік, плакав... Та треба було починати жити заново. Разом із батьком Микола звозив дерева з лісу і вони будували нову хату, яка стоїть і донині, відремонтована по-новому.

В тривожні воєнні та навіть повоєнні часи, коли по наших селах лютували загони НКВС, діти з матір'ю ховалися у лісі. Маленьких мати несла в плахті на плечах, більших Микола і його старша сестра Павліна вели за руки пішки.

У 1946-47 роках недалеко від їхньої хати, яка знаходилася майже на краю села, між селами Біличі та Смеречна відбувалися бої між воїнами УПА та бойовиками НКВС, в одному із таких нерівних боїв загинули й односельці Миколи Степановича. Він пам'ятав ці події усе своє життя.

Початкову школу Микола відвідував у селі Біличі. Середню освіту продовжував у місті Хирів, до якого щоденно ходив по 10 кілометрів пішки в один бік, і стільки ж назад, взимку – на змайстрованих ним самим лижах. Завершував середню освіту уже в Старому Самборі, де жив у родичів. Вчився на «відмінно». Однокласники згадували його як доброго товариша, який завжди допомагав у навчанні. У 1952 році закінчив школу, випуск був не дуже чисельний. Через 20 років Микола Степанович зорганізував зустріч своїх однокласників, де були запрошені старенькі вчителі фізики та математики.

Одержавши добрі знання зі школи, успішно склав вступні іспити і в 1952 р. став студентом фізико-математичного факультету Львівського університету імені Івана Франка.

Навчання було дуже напруженим через погані умови проживання студентів (30 ліжок у кімнаті) в гуртожитку. Готуватися до занять можна було тільки в читальному залі бібліотеки, де після занять важко було знайти вільне місце. Крім того, в ті роки у вищих учбових закладах, а особливо в Галичині існував ідеологічно-атеїстичний тиск на студентів.

Той час вимагав від молодих людей бути пильними, обережними, але ніколи не втрачати людської і громадянської гідності. Матеріально студентам жилося дуже тяжко. Стипендія була невелика, допомога з дому – мізерна, бо вдома малі діти. Микола Степанович і його товариші-однокурсники заробляли на життя навчанням школярів математики і фізики та навіть ходили на вокзал розвантажувати вагони з вугіллям.

Микола Степанович вирізнявся дисциплінованістю, сумлінністю та наполегливістю у навчанні. Його призначили старостою курсу. Виконуючи ці обов'язки, він був ініціатором відвідин львівських музеїв, театрів, організатором вечорів відпочинку, зустрічей студентів різних факультетів і вузів. Він любив музику, мав добрий слух і гарний голос. Ще зі студентських років почав колекціонувати грамплатівки із записами класичної та народної музики. Однокурсники поважали його, багато з них стали його щирими друзями. Згодом, через 20 і 30 років він організував теплі зустрічі своїх однокурсників.

Організаційні здібності Миколи Степановича були помічені завідувачем кафедри експериментальної фізики доцентом Клімовською Л. К. і вона прийняла його на роботу на п'ятому курсі на 0,5 ставки лаборанта кафедри. Тоді ж зросла зацікавленість Миколи Степановича до фізичних досліджень. Однією із перших наукових робіт, виконаною ним ще в студентські роки, було дослідження дисперсії водяної призми і сконструйований ним водяний монохроматор, що описаний у його дипломній роботі.

У 1957 році Микола Степанович закінчив навчання на фізичному факультеті Львівського державного університету з відзнакою. Враховуючи його схильність до наукових досліджень та надзвичайну працьовитість, Миколу Підзирайла після закінчення навчання залишають на роботі в університеті на посаді лаборанта кафедри експериментальної фізики. В ті роки робота в університеті зразу після закінчення навчання була дуже престижною, оскільки відкривала можливість вступу в аспірантуру, а згодом – до викладацької роботи.

Уся трудова діяльність Миколи Степановича пов'язана з фізичним факультетом, де він працював на різних посадах: від лаборанта, старшого лаборанта до доцента, провідного наукового співробітника, завідувача лабораторії кафедри експериментальної фізики більше 50-ти років. І навіть свій останній день життя він віддав науці і рідній лабораторії.

Розвиток науки на фізичному факультеті Львівського університету, зокрема, люмінесцентних явищ у кристалах, починаючи з 60-х років минулого століття, нерозривно пов'язаний з Миколою Степановичем Підзирайлом.

Перші серйозні дослідження стосувались оптичних властивостей кристалів рубіну. Це був якраз той час (початок 60-х), коли створювався перший твердотілий лазер на рубіні.

Микола Степанович організував і керував лабораторією люмінесценції кафедри експериментальної фізики. У лабораторії в спеціально сконструйованих установках вирощувалися досконалі зразки монокристалів-люмінофорів – об'єктів оптичних досліджень.

Микола Степанович приділяв велику увагу розв'язанню прикладних проблем люмінесцентного матеріалознавства. Завдяки його зусиллям були поліпшені світлотехнічні та світло інформаційні параметри катодолюмінофорів, розроблені нові матеріали для швидкодіючих сцинтиляторів, люмінофорів різного призначення, лазерних активних елементів, оригінальні методики вимірювання абсолютного квантового виходу фотолюмінесценції, частотно-контрастних характеристик катодолюмінофорів високої роздільної здатності.

Дисертаційна робота Підзирайла М. С. на здобуння наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук була присвячена вивченню люмінесцентних властивостей кристалів NaJ-Tl. Захист дисертації, який відбувся у 1969 році, був показовим, робота отримала високу оцінку з боку офіційних опонентів. Вчене звання доцента кафедри експериментальної фізики було присуджене Миколі Степановичу у 1973 році.

За результатами досліджень М. С. Підзирайло опублікував близько 300 наукових праць, підготував 14 кандидатів наук, розробив і читав цілу низку курсів та спецкурсів: «Люмінесценція», «Квантова оптика», «Лазерна спектроскопія», «Технологія матеріалів квантової електроніки», «Прикладна оптика». Всі курси супроводжувалися відповідними практикумами. У співавторстві з колегами він підготував до видання підручник «Люмінесценція».

Наукові результати, отримані М. С. Підзирайлом, завжди були серед перших в галузі люмінесцентного матеріалознавства і нерідко започатковували нові напрямки наукових досліджень – стосувалось це фізичних процесів чи матеріалів. На його наукові роботи посилаються і сьогодні, його розробки є визначальними для досліджень, що виконуються в лабораторії люмінесценції кафедри експериментальної фізики та багатьох інших міжнародних наукових центрах.

Микола Степанович брав участь в організації наукових семінарів та конференцій республіканського та всесоюзного рівнів, які проходили у Львівському державному університеті імені І. Франка. На ці заходи збиралися авторитетні вчені з України, з республік Радянського Союзу та інших країн світу. Багатьох з них він знав особисто.

Інтенсивна науково-дослідницька робота вміло поєднувалася Миколою Степановичем із організаторською і педагогічною діяльністю, постійним навчанням усіх, починаючи від студентів та аспірантів, аж до співробітників і викладачів.

Викладацька робота на кафедрі та громадсько-політична діяльність на фізичному факультеті поглинала практично весь робочий час. Наукова робота виконувалася з 17 до 23 години, доки ходив громадський транспорт.

Микола Степанович був людиною, яка наділена особливими вродженими якостями лідера, має свої ідеї, може організувати навколо себе справжній абсолютно неформальний творчий колектив, якого не можна створити в наказному порядку за допомогою адміністративного підходу. Однією з прикмет, що характеризували Миколу Степановича, була ґрунтовність в роботі: чи це проведення наукових досліджень – тоді це надійність результатів, чи читання лекцій – глибина викладу матеріалу, чи виконання громадських завдань чи доручень – їх повнота і завершеність. Микола Підзирайло був людиною з гострим почуттям громадянського обов'язку, він сповідував принцип «Якщо не я, то хто». Він був надзвичайно вимогливим: в першу чергу до себе, а вже потім – до інших.

Він був дуже принциповим, строгим, вимогливим, але справедливим викладачем. Постійно наголошував про необхідність щоденної наполегливої праці. Працював з кожним студентом індивідуально, вчив самостійності. Його вихованці добре знали, що за зовнішньою суворістю та позірною грубуватістю ховалося добре і чуйне серце, яке ніколи не вміло бути байдужим. Ця людина відчувала свою велику відповідальність за кожного з них – не лише за успішністю, а й за особисте життя. Микола Степанович не вмів і не хотів відмовляти людям, він постійно займався чиймись проблемами, справами і дуже радів з успіхів кожного.

Микола Степанович був прекрасним педагогом, його численні вихованці-фізики працюють у різних вищих навчальних та наукових закладах України і за кордоном – в Росії, Литві, Великобританії, США, Німеччині. Вони з повагою і вдячністю згадують його і зараз, називаючи Щедрим Вчителем.

Микола Степанович створив гарну сім'ю. У 1963 році він одружився зі студенткою п'ятого курсу фізичного факультету Фуртою Надією Василівною. Дружина Миколи Степановича 27 років пропрацювала асистентом кафедри медичної та біологічної фізики Львівського медичного університету ім. Данила Галицького.

Протягом 46 років спільного подружнього життя Надія Василівна була надійною опорою і другом Миколи Степановича. Вони виростили і виховали двох дітей. Син Степан закінчив з відзнакою фізичний факультет ЛДУ ім. Івана Франка. В даний час живе з сім'єю і працює у США. Донька Леся закінчила механіко-математичний факультет Московського державного університету ім. Михайла Ломоносова, живе і працює в м. Києві.

Батьком Микола Степанович також був строгим і принциповим. Виховувати дітей – працюю, телевізор вимкнути – зовсім, книги читати – всі, які є вдома, якщо мало – ті, що в бібліотеці. Табличку множення діти вивчили ще до школи. У шкільні роки на канікулах вчили напам'ять поезії Тараса Шевченка, Івана Франка. В усі пори року на вихідні дні практикували сімейні походи за місто, на природу в ліс, що підтримувалися всіма працівниками кафедри експериментальної фізики, бо згуртовували співробітників та добре впливали на дітей. Микола Степанович, який виріс в Карпатах, вчив дітей любити і розуміти природу. В сім'ї існувало таке правило: після відвідин лісу на галявині має залишитися лише трохи прим'ята трава та місце, де було вогнище. Нічого більше не повинно нагадувати, що тут відпочивала велелюдна компанія. Це був здоровий і веселий відпочинок.

Микола Степанович дуже любив місця, де народився: Самбірщину, край бойків, і своє рідне село Біличі. Він часто відвідував батьків, родину, брав з собою дітей. Він дуже уважно і з повагою ставився до своїх батьків, допомагав матеріально, виконуючи свій синівський обов'язок. Своїх дітей виховував у повазі до трудної селянської праці.

Будучи старшим сином у своїх батьків, та живучи і працюючи у Львові, часто замінював молодшим братам і сестрам батька. Кожен з них отримував від нього знаки уваги: чи моральні, чи матеріальні. Усім з них, хто хотів учитися, він допоміг отримати освіту. Його дім був відкритий для людей. Усім родичам, знайомим, односельцям, які потребували допомоги і поради, Микола Степанович допомагав охоче і безкорисно, лише попереджав, щоб добре вчилися чи працювали, не соромили його ім'я.

Коли Микола Степанович вийшов на пенсію, був менше зайнятий роботою на фізичному факультеті, то більше став віддаватися своїй улюбленій (після наукових досліджень) справі – праці на городі у садово-городньому кооперативі. Він завжди казав, що праця на городі – насправді відпочинок. Вирощував різноманітні овочі і свої улюблені полуниці. Насадив сад. Тут також знайшли своє застосування його організаторські здібності: його обрали головою кооперативу, потім він був скарбником, подбав, щоб встановили на городі помпу для води, провели електрику. Хатинки для себе збудувати не встиг, лише заклав фундамент.

Микола Степанович був надзвичайно небайдужий до громадсько-політичного життя. Він брав участь у живому ланцюгу злуки в 1990 році, підтримав нашу Помаранчеву Революцію, де всі свідомі українці духовно були на Майдані, покладаючи великі надії на наших лідерів.

Окремо слід розказати про його останню громадську роботу.

30 серпня 2009 року в селі Біличі Старосамбірського району – рідному селі Миколи Степановича – відбулося відкриття та посвячення символічного Хреста у пам'ять героям Української Галицької Армії, які полягли у 1918 році у бою з польськими військами за місто Хирів, а також бійцям Української Повстанської Армії родом із сусіднього села Смеречне, що у лютому 1946 року та в березні 1947 року загинули від куль загонів НКВС на Білицькій землі.

Ідея поставити хрест для вшанування пам'яті полеглих воїнів виникла у Миколи Степановича. Він знав і пам'ятав про ці події, бо вони відбувалися недалеко від його дому, майже на його очах. Вирішивши зробити це, він поділився цією ідеєю із своїм односельцем Методієм Волошиним, активним громадським діячем. Вони разом почали втілювати задумане. Детальніше дослідили історію свого краю, дізналися прізвища загиблих повстанців, знайшли їх родичів, а також свідків, щоб про все розповісти жителям, а особливо молоді села та увіковічнити пам'ять полеглих.

Микола Степанович сам виготовив хрест і привіз його в село. Сам він, на жаль, до урочистостей з нагоди його посвячення не дожив. Пан Методій Волошин завершив цю справу – виготовив гранітну плиту, на якій викарбували імена полеглих. Допомогали у встановленні пам'ятного хреста селищна рада села Біличі і особисто голова ради, районна адміністрація Старого Самбора, Львівська обласна організація УНП, приватні підприємці – жителі чи вихідці із села. На відкритті були присутні чисельна білицька громада, хор ветеранів ОУН-УПА, представники духовенства, сільської, районної та обласної адміністрацій.

Здійснився задум Миколи Степановича – віддати належну шану борцям за волю і незалежність України. Це був його синівський обов'язок щодо рідної землі.

Можна з повною відповідальністю та абсолютною впевненістю стверджувати, що якби наші можновладці працювали на своїх посадах так, як це робив Микола Степанович впродовж усього свого життя, наша Україна давно була б по-справжньому незалежною, могутньою і шанованою державою.

Микола Степанович Підзирайло є типовим представником працьовитого українського народу. Він увібрав найкращі риси своїх батьків, вчителів, професорів. Він чесно і дуже сумлінно працював, любив життя і людей. Своєю наполегливою працею він створив сам себе, свою особистість із глибоким внутрішнім світом. Власним прикладом безкомпромісного та відданого служіння науці він впливав на інших людей, що його оточували: родичів, дітей, учнів, співробітників.

Це був невтомний трудівник, зразковий сім'янин, талановитий вчений-фізик, чудова доброзичлива людина високої духовності і моралі.

Підзирайло Микола Степанович гідний того, щоб його ім'я збереглося в історії Львівського національного університету ім. І. Франка, і в історії його славного краю Самбірщини, рідного села Біличі.

Н.В.Підзирайло